

MENSEN ZONDER PAPIEREN. DE DILEMMA'S VAN VRIJWILLIGERS IN HET WELZIJNWERK

Pascale D'HONT¹

Onder invloed van een beleid dat voornamelijk gericht is op terugkeer, wordt het voor hulpverleners steeds moeilijker om op een adequate en humane manier te reageren op de noden van mensen zonder wettig verblijf. Die noden zijn nochtans zeer reëel en prangend. Bijna dagelijks bereikt ons een schokkend bericht dat de kwetsbare positie van irreguliere migranten² illustreert: de dodelijk riskante overtochten naar Lampedusa, de gedwongen uitwijzing van uitgeprocedeerde asielzoekers onder machteloos protest van vrienden, hulporganisaties én politici, de discussies rond de toepassing van het recht op dringende medische hulp. Vandaar ook het belang van reflectie in het welzijnswerk over welke positie vrijwillige hulpverleners kunnen en mogen innemen ten aanzien van deze groep hulpvragers.

Vermits het officiële sociale vangnet meer en meer ontoegankelijk wordt – met 'papieren' als een onwrikbare voorwaarde – is het hulpaanbod van vluchtelingenorganisaties, steungroepen en lokale opvanginitiatieven van levensbelang voor mensen zonder wettig verblijf. Het is niet verwonderlijk dat vrijwilligers die actief zijn in deze organisaties, zich vragen stellen. Zorgen voor mensen – met of zonder papieren – brengt immers verantwoordelijkheden met zich mee. In het kader van mijn bacheloropleiding in de Gezinswetenschappen liep ik stage in de Welzijnsschakel Hoboken. Deze vrijwilligersorganisatie is actief in de armoedebestrijding. Ze biedt hulp aan in de vorm van gratis voedsel, kinderkleding, informatie en doorverwijzing. Cliënten kunnen er elkaar ontmoeten en lessen Nederlands voor anderstaligen volgen.

-
- 1 Pascale D'hont studeerde in juni 2013 af als Bachelor in de Gezinswetenschappen aan de HUB. Zij werkt als administratief en logistiek medewerker bij Begeleid Wonen Antwerpen-stad. In het kader van haar studies liep ze stage bij armoedebestrijdingsorganisatie Welzijnsschakel Hoboken. In opvolging van haar eindwerk is ze nog steeds actief als vrijwilliger in deze organisatie. Contact: dhontp@yahoo.com.
 - 2 In dit artikel spreek ik over 'mensen zonder wettig verblijf', 'mensen zonder papieren' en 'irreguliere migranten'. Deze termen betekenen hetzelfde. Het gaat over mensen die volgens de verblijfswetgeving niet of niet meer het recht hebben om in België te verblijven.

In het voorbije decennium werden de vrijwilligers in toenemende mate geconfronteerd met hulpvragers zonder papieren. Ze hadden dringend nood aan meer inzicht in de complexe juridische en socio-economische situatie van deze groep mensen. Ook gaven zij aan dat ze kampen met morele dilemma's: "Ondermijnen wij het beleid door hulp te bieden aan irreguliere migranten? Geven wij valse hoop aan mensen die geen toekomst lijken te hebben in België?" In mijn eindwerk (2013) ging ik samen met de vrijwilligers van Welzijnsschakel Hoboken op zoek naar antwoorden.

Van voedselmand tot Welzijnsschakel Hoboken

Welzijnsschakel Hoboken vierde onlangs haar 10-jarig bestaan. Wat ooit begon met een voedselmand in de kerk, groeide uit tot een hulporganisatie, gedragen door een dertigtal vrijwilligers. De stichters van de organisatie waren actieve leden uit de kerkelijke gemeenschap van Hoboken. De groep groeide aan met sympathisanten uit allerlei kringen, onder hen ook enkele ervaringsdeskundigen. De gemiddelde leeftijd van de vrijwilligers is 62 jaar. De meesten zijn gepensioneerd of met brugpensioen.

In 2012 maakten 123 huishoudens op regelmatige basis gebruik van het hulpaanbod van de Welzijnsschakel. 63% van de cliënten zijn geboren in een ander land dan België. In de loop der jaren nam de etnisch-culturele diversiteit toe in de gebruikersgroep. Aanvankelijk ging de organisatie aan de slag met een groep Roma uit Servië en Kosovo. Geleidelijk aan slaagden de vrijwilligers er ook in om het vertrouwen te winnen van autochtone hulpbehoevenden. Pas in de laatste jaren hebben ook moslims (voornamelijk afkomstig uit Marokko) de weg naar de Welzijnsschakel gevonden.

Over de verblijfsstatus van de cliënten worden geen statistieken bijgehouden. Bij de actieve cliëntendossiers in de periode februari-maart 2013 vond ik echter in 23 van de 139 actieve dossiers een opmerking van de intakeploeg over de verblijfsituatie van het gezin of één van de gezinsleden: geen papieren, verblijfsdossier lopende, aanvraag is afgewezen, maar cliënt gaat in beroep...

Tijdens mijn gesprekken met de intakeploeg van de Welzijnsschakel bracht ik hun vragen over mensen zonder papieren in kaart. Zo bleek de complexe verblijfswetgeving een groot knelpunt te zijn voor de vrijwilligers. Verder hadden ze nood aan inzicht in de doelgroep: waarom vluchten mensen, wat hopen ze te bereiken, hoe overleven ze in onze papieren samenleving? Ook kampten de intakeploeg met een aantal morele dilemma's in de hulpverlening aan mensen zonder papieren. Ten slotte waren er enkele methodologische vragen. Hoe optimaal kennis verwerven en delen in de organisatie? Hoe de nodige vorming voorzien zonder dat dit al te belastend is voor de vrijwilligers?

De juridische positie van mensen zonder wettig verblijf

In de hulpverlening kende men in het afgelopen decennium een snelle stijging in de diversiteit bij de hulpvragers. Met de toename van de 'gekleurde' armoede zien we dat niet alleen de diversiteit naar regio's of landen van herkomst toeneemt, maar ook de diversiteit in verblijfsstatuten. Een goede kennis van het vreemdelingenrecht wordt steeds belangrijker in het sociaal werk (Geldof, 2013, pp. 31, 45-46).

Ook de intakeploeg van de Welzijnsschakel had nood aan kennis over de basisprincipes van het Belgische verblijfsrecht, de voorwaarden die

gepaard gaan met de verschillende verblijfsstatuten, de procedure voor gezinshereniging en het verloop van de asielpcedure. Verder was kennis over de juridische positie van mensen zonder papieren cruciaal: het recht op dringende medische hulp, het recht op onderwijs voor minderjarige kinderen, het recht op huisvesting, huwelijk, basisbankdienst, rechtsbijstand en ondersteuning bij vrijwillige terugkeer. Ten slotte overliep ik met hen de mogelijke pistes voor mensen zonder wettig verblijf om verandering te brengen in hun illegale status: de verschillende mogelijkheden tot regularisatie, de specifieke procedures voor niet-begeleide minderjarige vluchtelingen en slachtoffers van mensenhandel, de mogelijkheden binnen de procedure van gezinshereniging, de mogelijkheid tot vrijwillige terugkeer... Met deze achtergrondkennis zijn de vrijwilligers beter in staat om de situatie van de hulpvrager zonder papieren in te schatten en hem correct door te verwijzen.

“Voor vrijwilligersinitiatieven is het belangrijk om te weten dat zij zonder probleem humanitaire hulp mogen bieden aan irreguliere migranten.”

Mensen zonder papieren die in België verblijven, riskeren in theorie een gevangenisstraf van drie maanden. In de praktijk wordt dit echter zelden toegepast. Men geeft de persoon in kwestie een uitwijzingsbevel. Voor Welzijnsschakel Hoboken en andere vrijwilligersinitiatieven is het belangrijk om te weten dat zij zonder probleem humanitaire hulp mogen bieden aan irreguliere migranten. Zij kunnen daarvoor niet vervolgd of gestraft worden. Ze hebben ook geen meldingsplicht, waardoor mensen zonder papieren bij hen kunnen aankloppen zonder daarbij het risico te lopen om aangegeven te worden. Mensen over de grens brengen kan uiteraard

niet. Dat wordt als mensensmokkel beschouwd (Kruispunt Migratie-Integratie, 2012).

De leefomstandigheden van mensen zonder wettig verblijf

Uit onderzoek blijkt dat er in de publieke beeldvorming weinig differentiatie is tussen verschillende groepen migranten en al helemaal niet binnen de subgroep van irreguliere migranten. In de media worden irreguliere migranten vaak als een homogene groep mensen voorgesteld. De focus ligt soms eenzijdig op bepaalde problemen waarmee ze te maken krijgen: mensenhandel, prostitutie, dakloosheid... Zelfs bij medewerkers van officiële hulpinstanties hangt de juistheid van het beeld dat ze hebben af van de mate waarin ze contact hebben met individuele hulpvragers zonder papieren (PICUM, 2003, pp. 40-42).

Samen met de vrijwilligers van de Welzijnsschakel wilde ik komen tot een meer gedifferentieerd, een correcter en een vollediger beeld van deze groep mensen. Ik ging daarvoor op zoek naar cijfermateriaal en sociologisch onderzoek dat door middel van diepte-interviews peilt naar de motieven, de aspiraties en de leefomstandigheden van mensen zonder wettig verblijf. Er is echter weinig tot geen hard cijfermateriaal voorhanden over irreguliere migranten. Daarom boden de collectieve regularisatiecampagnes in België van 2000 en 2009 een unieke gelegenheid om meer inzicht te krijgen in de aanwezigheid van mensen zonder papieren in onze steden.

De analyse van de profielgegevens van alle aanvragers in Antwerpen voor deze twee regularisatiecampagnes (Geldof, 2012) geeft ons een beeld. In bijna 80% van de aanvraagdossiers in Antwerpen in 2009 ging het om alleenstaanden. 90% van de aanvragers bevond zich op het

moment van aanvraag in de actieve en vruchtbare leeftijd (van 20 tot 49 jaar). De grootste groepen van aanvragers (ongeveer 30 tot 40%) kwamen uit Marokko en Turkije. Hier zien we waarschijnlijk het effect van volgmigratie en transnationale migratienetwerken.

“Mensen zonder wettig verblijf vestigen zich vooral in armere wijken met een grote etnisch-culturele diversiteit.”

De zogenaamde ‘wijken van aankomst’, zoals Antwerpen-Noord en Borgerhout, kennen een grote concentratie aan mensen zonder wettig verblijf. Waar het gemiddeld aantal aanvragers 11 per 1000 officiële inwoners was in 2000 en 15 per 1000 in 2009, kon dat in die wijken oplopen tot meer dan 40 aanvragen per 1000 officiële inwoners. Mensen zonder wettig verblijf vestigen zich vooral in armere wijken met een grote etnisch-culturele diversiteit. Daaronder valt ook Hoboken-Noord, dat een deel is van het werkgebied van Welzijnsschakel Hoboken.

De eigen etnisch-culturele gemeenschap speelt een grote rol in de socio-economische overlevingsstrategieën van mensen zonder wettig verblijf. Via het informele kanaal van familie, vrienden en landgenoten komen ze het makkelijkst aan werk. De meesten combineren vele activiteiten om aan de nodige inkomsten te geraken: klusjes, poetsen, materiële steun van hulporganisaties... Vaak hebben ze in de ene maand een redelijk inkomen en dan een tijd helemaal niets. Dit compenseren ze door terug te vallen op hun netwerk (Devillé, 2006, pp. 142-143).

Mensen zonder wettig verblijf vormen zeker geen homogene groep. Ze kunnen om verschillende redenen gevlucht zijn uit hun land van herkomst (gewapende conflicten, vervolging, milieurampen, economische redenen...).

De manier waarop ze in de illegaliteit terechtkwamen, kan ook verschillend zijn. Sommigen hebben de asielpcedure doorlopen, maar zijn uitgeprocedeerd. Anderen pendelen tussen een legale en een illegale verblijfsstatus (voornamelijk Unieburgers). Nog anderen zijn illegaal het land binnengekomen of zijn langer gebleven dan toegestaan volgens hun verblijfsdocumenten (Kruispunt Migratie-Integratie, 2012, p. 5).

Masja Van Meeteren (2010, pp. 56-60) onderscheidt verschillende groepen mensen zonder wettig verblijf op basis van hun aspiraties. Iemand die naar België komt om zo snel en zoveel mogelijk geld te verdienen (investeringsaspiraties), ziet zijn situatie vaak als tijdelijk en is vooral gefocust op werken. Mensen zonder papieren met verblijfsaspiraties zijn op zoek naar een beter leven op één of meerdere domeinen (gezondheid, onderwijs, inkomen...). Een legale verblijfsstatus is niet hun hoofddoel. Bij irreguliere migranten met legalisatieaspiraties is dat wel het geval. Zij verbinden hun geluk en toekomst aan een geldige verblijfsvergunning. Niet alle mensen zonder wettig verblijf bevinden zich duidelijk in één van deze groepen. Plannen kunnen veranderen doorheen de migratiecarrière. De zaken lopen niet zoals voorzien, de kinderen gaan hier naar school, men krijgt hier vrienden...

Hoewel mensen zonder wettig verblijf zich in een zeer kwetsbare positie bevinden, is het belangrijk dat we hen niet zonder meer als hulpeloze slachtoffers zien. De vele strategieën die ze hanteren om zich in onze papieren samenleving staande te houden, getuigen van agency ('kracht'): ze geven zelf vorm aan hun leven, hebben dromen, streven doelen na en koesteren hoop. Valse hoop, zal je vaak horen. Deze verzuchting hoorde ik ook tijdens mijn gesprekken met de vrijwilligers. Maar bestaat er wel iets als valse hoop? Margaret Urban Walker (2006) wijst in haar conceptuele analyse van

het begrip 'hoop' op de noodzaak van hoop in het leven van iedere mens. Het is een vitaal coping-mechanisme. Eigenlijk is elke vorm van hoop 'vals', in de zin dat waar we op hopen misschien niet zal gebeuren. Via hoop houden we onszelf positieve mogelijkheden voor ogen, wat ervoor zorgt dat we verder kunnen met ons leven. Daardoor heeft hoop, zelfs in de meest hopeloze omstandigheden, een instrumentele waarde.

Wanneer we, meestal met de beste bedoelingen, gaan denken in de plaats van de hulpvrager, pretenderen we 'te weten wat goed voor hem is'. Als we 'geen valse hoop willen creëren' kan dit leiden tot gevoelens van autonomieverlies en vernedering bij de cliënt (Driessens & Van Regenmortel, 2006, pp. 185-186).

Morele dilemma's in de hulpverlening aan mensen zonder papieren

Het hulpaanbod van de Welzijnsschakel Hoboken bestaat uit meer dan het geven van voedsel. Zij willen naast de materiële hulp ook werken aan de kern van het probleem. Hun visie is erop gericht om verbindingen te herstellen, mensen in armoede een stem te geven en ervoor te zorgen dat ze op een volwaardige manier kunnen deelnemen aan de samenleving. Tijdens mijn stageperiode zag ik (en ondervond ik zelf) hoeveel vragen de vrijwilligers zich stellen tijdens het hulpverleningsproces. Aan de slag gaan met mensen in armoede is een zeer complex gebeuren: je krijgt bovendien te maken met vele mechanismen van sociale uitsluiting.

Bij mensen zonder wettig verblijf is de uitsluiting bijna compleet: zij hebben zelfs niet het recht om hier te zijn. Dit schijnbare gebrek aan toekomstperspectief roept bij de vrijwilligers vragen op over de zin van hulpverlening aan mensen zonder papieren. Zij staan daarin niet

alleen. Uit interviews met hulpverleners blijkt dat werken met irreguliere migranten onvermijdelijk een aantal morele dilemma's oproept (van Meeteren, van San, & Engbersen, 2008, pp. 98-103). Voortdurend worden hulpverleners voor de keuze gesteld om bepaalde mensen wel en andere mensen niet te helpen (selectiviteit versus responsiviteit). Veel welzijnswerkers zijn van mening dat vanuit humanitair oogpunt iedereen recht heeft op hulp. Tegelijk beseffen ze dat de hulp die ze kunnen bieden slechts beperkt en tijdelijk is (humaniteit versus realiteitszin). Een derde dilemma dat zich typisch voordoet is dat van eigen verantwoordelijkheid versus beleidsverantwoordelijkheid. Hulpverleners vragen zich af hoe ze de bestaande regelgeving moeten of mogen interpreteren. Ondermijnen ze het uitwijzingsbeleid door hulp te bieden aan mensen zonder wettig verblijf?

“Veel welzijnswerkers zijn van mening dat vanuit humanitair oogpunt iedereen recht heeft op hulp. Tegelijk beseffen ze dat de hulp die ze kunnen bieden slechts beperkt en tijdelijk is.”

Ook tijdens mijn gesprekken met de vrijwilligers van Welzijnsschakel Hoboken kwamen elk van de genoemde dilemma's naar boven. Daarom ging ik op zoek naar een ethisch kader dat een houvast zou kunnen betekenen voor de vrijwilligers. Zo vond ik onder meer bij vluchtelingenorganisatie PICUM (2003, pp. 95-99) een ethische code voor hulpverlening aan irreguliere migranten. Toch vond ik het niet voldoende om de vrijwilligers een document voor te leggen met regels die ze zomaar zouden moeten aanvaarden omwille van het autoriteitsargument (nl. dat deze richtlijnen opgesteld zijn naar aanleiding van een consensus in een ethische werkgroep van hulpverleners die werken met irreguliere

migranten). Ik stelde voor aan de vrijwilligers dat we zelf een ethische denkoefening zouden doen. In een tijd waarin de discussies rond het al dan niet toestaan van bepaalde basisrechten aan irreguliere migranten soms hoog oplaaien in de media³, helpt ethiek ons om kritisch te kijken naar het beleid.

Naar een ethisch stappenplan

In het ethisch stappenplan van Claes (HUB, 2012-2013) vond ik een instrument om op een gestructureerde manier die denkoefening te kunnen doen. Het bestaat uit drie stappen.

Stap 1: Probleemstelling: analyseer situatie en opties

Welzijnsschakel Hoboken biedt lessen Nederlands aan voor anderstaligen. Mensen zonder wettig verblijf mogen ook deelnemen aan die lessen. Soms vragen de vrijwilligers zich af of ze daarmee het uitwijzingsbeleid niet ondermijnen. In het officiële circuit van het volwassenenonderwijs worden irreguliere migranten om die reden niet meer toegelaten. Hier herkennen we duidelijk het dilemma van eigen verantwoordelijkheid versus beleidsverantwoordelijkheid.

Stap 2: Breng de waarden in kaart. Benoem ze en concretiseer ze

Wanneer we in onze oefening op zoek gaan naar de achterliggende, conflicterende waarden van het dilemma, zou dat er als volgt kunnen uitzien:

Les geven aan mensen
zonder papieren
(eigen verantwoordelijkheid
opnemen, tegen de geest
van het beleid in)

Geen les geven aan mensen
zonder papieren (de geest van
het beleid ondersteunen)

Bedreigde waarden bij deze strategie:
Het plichtsbef en de
gezagsgetrooutheid
van de vrijwilligers

Bedreigde waarden bij deze
strategie: De participatie aan het
maatschappelijke en culturele
leven en de zelfredzaamheid van
mensen zonder papieren

Stap 3: Afwegingsprincipes

Om te bepalen welke waarden primeren op de andere, kunnen we een aantal afwegingsprincipes hanteren: het proportionaliteitsbeginsel (er moet een redelijke verhouding bestaan tussen de geschonden waarden enerzijds en de gerespecteerde waarden anderzijds), de dignity impact test (nagaan wat de impact is op de menselijke waardigheid), het gelijkheidsbeginsel (men zal alle gelijksoortige situaties in de toekomst op dezelfde manier behandelen), het geven van prioriteit aan de grondrechten, het wederkerigheidsbeginsel (als hulpverlener zou men op dezelfde manier behandeld willen worden indien men zich in dezelfde situatie als die van de cliënt zou bevinden).

3 Ik denk daarbij aan de recente discussies rond het geven van HIV-medicatie aan irreguliere migranten, de instap in een procedure voor vrijwillige terugkeer als voorwaarde voor dringende medische hulp...

Toegepast op het dilemma van de vrijwilligers van de Welzijnsschakel Hoboken, stellen we vast dat onderwijs volgen en deelnemen aan het maatschappelijke leven grondrechten zijn (vastgelegd in art. 26 en 27.1 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens). Verschillende organisaties (waaronder de Liga voor de Mensenrechten) gingen dan ook (tevergeefs) in beroep tegen de maatregel om mensen zonder wettig verblijf niet meer toe te laten tot het officiële volwassenenonderwijs. Lessen Nederlands krijgen van vrijwilligers is voor mensen zonder papieren één van de weinige opties die ze nog hebben op het vlak van volwassenenonderwijs. Dit zou een argument kunnen zijn voor de vrijwilligers om zich 'burgerlijk ongehoorzaam' op te stellen ten aanzien van de maatregel in kwestie.

Ik paste in mijn eindproef het stappenplan toe op een drietal dilemma's waarmee de vrijwilligers van Welzijnsschakel Hoboken worstelden. Naast hogervermeld dilemma (burgerlijke ongehoorzaamheid) zaten ze met de vraag of het hebben van een geldig verblijfsdocument als voorwaarde zou kunnen gesteld worden om in aanmerking te komen voor de voedselbedeling (vanwege de schaarste van het aanbod). Dit is het dilemma van selectiviteit versus responsiviteit. Een derde dilemma betrof de zin of onzin van de hulp bij integratie aan mensen die zelfs niet het recht hebben om hier te verblijven (humaniteit versus realiteitszin).

Een dergelijke denkoefening zal uiteraard nooit tot sluitende antwoorden leiden. Ze helpt echter wel om op een gestructureerde manier in dialoog te gaan over waarde-conflicten.

Veranderingsstrategieën voor Welzijnsschakel Hoboken

De laatste fase van het eindwerk bestond uit de terugkoppeling en implementatie van de literatuurstudie. Daarvoor ging ik samen zitten met het bestuur van Welzijnsschakel Hoboken. Tijdens een brainstorm bedachten we enkele veranderingsstrategieën voor de organisatie.

Uit de gesprekken met de intakeploeg was duidelijk gebleken dat zij nood hebben aan ondersteuning in de vorm van kennis. Kennis over hulpverleningstechnieken, kennis van de sociale kaart, kennis met betrekking tot de doelgroep. Op korte termijn leidde dit tot een aantal informatiesessies voor de vrijwilligers. Een algemene infosessie over mensen zonder papieren voor alle vrijwilligers vond reeds plaats in september 2013. Er volgen ook nog een infosessie voor de intakeploeg over de juridische aspecten van het eindwerk en een groepsdiscussie over de ethische invalshoek.

Op middellange termijn bepaalden we enkele veranderingsstrategieën met betrekking tot kennis delen in de organisatie. In het najaar zijn we gestart met het oprichten van een kleine bibliotheek in het intake-lokaal en het samenstellen van een sociale kaart specifiek voor Welzijnsschakel Hoboken. Ook zijn er plannen voor de verbetering van de internettoegang en een platform voor kennisdelen tussen de vrijwilligers via een dropbox-systeem. Deze internettechnologie geeft mensen de mogelijkheid om op afstand bestanden te delen (zoals de presentatie van een gevolgde vorming, verslagen van vergaderingen, een sociale kaart in PDF-formaat...), zonder dat ze telkens per mail moeten doorgestuurd worden.

Verder dachten we na over hoe de organisatie op lange termijn een 'lerende organisatie' kan zijn en blijven. Baert, De Witte, Govaerts en Sterck (2011) onderscheiden vier soorten leervermogens in organisaties: absorptievermogen (bv. door vorming, door het verwerken van recente literatuur...); generatievermogen (bv. door reflectie, door medewerking aan wetenschappelijk onderzoek...); diffusievermogen (bv. door de opgedane, individuele kennis in externe vormingen door te geven via collectieve, interne vormingen); en exploitatievermogen (de kennis in de organisatie aanwenden in functie van een optimaal resultaat).

Baert et al. stellen dat, wanneer deze vier leervermogens goed ontwikkeld zijn, we kunnen spreken van een 'lerende organisatie'. We brachten in kaart welke kennis en leervermogens reeds aanwezig zijn in de organisatie en waar nog verbetering mogelijk is. Dit alles heeft geleid tot het bekijken van het interne vormingstraject voor de vrijwilligers, de verdere samenwerking met studenten en onderzoekers, het herbekijken van het systeem van kennis delen... Kortom, er beweegt iets in de organisatie.

Vrijwilligers mee in de frontlinie

In deze tijden van crisis zien we helaas dat de rol en het belang van vrijwilligersorganisaties in de sector van armoedebestrijding toeneemt. Steeds vaker moeten vrijwilligers de gaten in het professionele netwerk van sociale bescherming opvangen. Mensen zonder papieren hebben maar zeer beperkt toegang tot de officiële hulpverlening. Voor deze groep van hulpvragers spelen vrijwilligersinitiatieven vaak een grote rol in hun overlevingsstrijd. Dat legt een zware verantwoordelijkheid op de schouders van deze vrijwilligers. Ze botsen op beperkingen in hun aanbod en worstelen met methodologische vragen en ethische dilemma's.

Om het hoofd te kunnen bieden aan deze uitdagingen is een goede ondersteuning, zoals vorming en de mogelijkheid tot intervisie, cruciaal. Dat is het minste wat men aan vrijwillige welzijnswerkers kan bieden in ruil voor de inzet die zij tonen en de verantwoordelijkheid die ze opnemen om andere mensen te helpen.

Bibliografie

- Baert, H., De Witte, K., Govaerts, N., & Sterck, G. (2011). *Werk maken van leren. Strategisch VTO-beleid in organisaties*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.
- Claes, E. (2012-2013). *Ethiek en deontologie van zorg voor gezinnen*. (E. Claes, Samensteller) HUB.
- Devillé, A. (2006). De onzichtbare rechteloze klasse. De leef- en belevingswereld van mensen zonder wettig verblijf in Vlaanderen en Brussel. *Tijdschrift voor Sociologie*, 27 (2), 131-156.
- D'hont, P. (2013). *Gezinnen zonder papieren. De vragen en dilemma's van welzijnswerkers*. Brussel: HUB - Campus Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen.
- Driessens, K., & Van Regenmortel, T. (2006). *Bind-Kracht in armoede*. Tielt: Lannoo.
- Geldof, D. (2012). Stadsbewoners zonder papieren. Een verkennende analyse van de regularisatieaanvragen in Antwerpen. *Ruimte en Maatschappij*, 1-24.
- Geldof, D. (2013). *Superdiversiteit. Hoe Migratie onze samenleving verandert*. Leuven/Den Haag: Acco.
- Kruispunt Migratie-Integratie. (2012). *Infogids voor hulpverleners en begeleiders van mensen zonder wettig verblijf*. (T. Debosscher, Samensteller) Brussel: Kruispunt-Migratie-Integratie v.z.w.
- PICUM. (2003). *Book of Solidarity. Providing Assistance to Undocumented Migrants. Volume I: Belgium, Germany, The Netherlands, the UK*. Antwerpen: PICUM.
- van Meeteren, M. (2010). Aspiraties en sociale activiteiten van irreguliere migranten in de Lage Landen. *Sociologie*, 6, 50-73.
- van Meeteren, M., van San, M., & Engbersen, G. (2008). *Zonder papieren. Over de positie van irreguliere migranten en de rol van het vreemdelingenbeleid in België*. Leuven: Acco.
- Walker, M. U. (2006). Hopes Value. In: *Moral Repair. Reconstructing Moral Relations after Wrongdoing*. Cambridge: Cambridge University Press.